

ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรม

๑. คำนำ

ในการเรียนวิชาศึกษาศาสตร์นั้น ผู้เรียนคงต้องเรียนวิชาปรัชญาการศึกษากันทุกคน มากบ้าง น้อยบ้าง, แต่เท่าที่ผ่านๆ มาปรัชญาการศึกษาที่เรียนกันนั้น, ส่วนมากเป็นปรัชญาการศึกษาของประเทศตะวันตกทั้งสิ้น เช่น ปรัชญาการศึกษาตามแนวจิตนิยม(Idealism) ปรัชญาการศึกษาตามแนวสังคมนิยม (Realism) ปรัชญาการศึกษาตามแนวพิชัญนิยม(Experimentalism) เป็นต้น ส่วนปรัชญาการศึกษาตามแนวของลัทธิปรัชญาที่เป็นของไทยเราเอง, หรือที่ดังอยู่บนรากฐานของปัญญาอันเป็นของสังคมของเราเอง ยังไม่ค่อยจะมี

สำหรับควมรู้ หรือปรัชญา หรือปรัชญาอันเป็นของสังคมไทยเราเองนั้น ก็ได้แก่ พุทธศาสนหรือพุทธธรรมนั่นเอง ดังนั้นจึงเป็นกตมควรอย่างยิ่งที่จะได้พยายามสร้างปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรม (Buddhistic Philosophy of Education) ขึ้นไว้บ้าง เพื่อว่าเมื่อได้ศึกษาปรัชญาการศึกษาของประเทศอื่นแล้ว, ก็จะยังมีปรัชญาการศึกษาที่เกื้อหนุนในสังคมไทยของเราเอง ให้ไว้ศึกษาควบคู่กันไปบ้าง

การเสนอปรัชญาการศึกษาขึ้นในปัจจุบัณนิยมเสนอกันสามวิธี คือ

๑. วิธีพิชัญ (Normative) อันได้แก่การเสนอความคิดใหม่แก่แนวคิดที่เมื่อผู้เดิมแล้ว, ไม่ต้องไปคิดวิธีการขึ้นใหม่อีก

๒. วิธีคาดเดา (Speculative) อันได้แก่การเสนอแนวความคิด หรือคาดคะเนขึ้นไว้ เนื่องจากว่าผู้เสนอนั้นได้มีประสบการณ์อยู่เพียงพอ จนอาจมีความคิดที่จะเสนอแนะได้

๓. วิธีวิเคราะห์ (Analytical) อันได้แก่การเสนอเชิงวิเคราะห์ เพื่อทำให้ ความคิดบางประการได้กระจ่างแจ้งขึ้น

สำหรับกรประยุกต์หรือ สริปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรม ๓ ที่นี้จะได้ใช้วิธีพิชัญ(Normative)

๒. พุทธธรรมบางประการที่นำมาใช้

พุทธธรรมบางประการที่นำมาใช้ หรือนำมาประยุกต์ให้เกิดเป็นปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรมขึ้นนั้น มีดังต่อไปนี้

ขันธ ๕ : รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
(อันเป็นลักษณะของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป)

อกุศลมูล ๑ : โสภ โกรธ หลง
(อันเป็นลักษณะของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป)

นิพพาน : ชีวิตที่สูงสุด (Summum Bonum) การดับสิ้นแห่งความทุกข์, การดับสิ้นแห่งอกุศลมูล อันเป็นจุดหมายปลายทางของชีวิตในที่สุด

มรรคมงคล ๘ : (หรือที่ย่อลงเป็น ไตรสิกขา ๑) วิดีหรือแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพ้นหรือดับสิ้นแห่งทุกข์

อริยสัง ๘ : ความจริงแห่งชีวิต, อันได้แก่ มุขี สุกขนิโรธ มรรค

กิจในอริยสัง ๘ หรือกิจญาณ : ได้แก่สิ่งที่จะต้องกระทำหรือกิจที่จะต้องกระทำเกี่ยวกับอริยสัง ๘

๓. แนวคิดบางประการในวิชาปรัชญาการศึกษาที่นำมาใช้
แนวคิดบางประการในวิชาปรัชญาการศึกษาที่นำมาใช้ หรือนำมาคิดในการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อให้เกิดเป็นปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรมนั้น มีดังต่อไปนี้

การศึกษา คือการรอกงามหรือการพัฒนา หรือคือการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน, เพื่อว่าผู้เรียนจะได้เจริญรอกงามหรือพัฒนาขึ้นตามความมุ่งหมาย

บูรณาการ คือจุดหมายปลายทางของการศึกษา(บูรณาการหรือ integration คือสภาพที่ปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้แก่โลกไปจนหมดสิ้น, หรือการที่ปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้แก่โลกไปเกือบหมดสิ้น)

อันตกริยา คือการประทะระหว่างตัวเรา และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมอันตกริยา(interaction) ใ้คงอยู่ในวิถางที่คืออยู่เสมอ

วิธีการคิดแบบแก้ปัญหา หรือวิธีการคิดสะท้อน เป็นวิธี

การของการศึกษา (Reflective thinking is the method of education)

การแก้ปัญหา (Problem-Solving) หรือการทดลอง คือวิธีการที่นำมาซึ่งความจริง หรือความรู้

๕. ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรม

คำอธิบายปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรมนี้ มีอยู่ ๘ หัวข้อได้แก่ ความหมายของคำว่าการศึกษา ความมุ่งหมายของการศึกษา แนวนโยบายพื้นฐานของการศึกษา และ วิธีการของการศึกษา แต่จะขออธิบายเพียงข้อที่ ๑ คือ ความหมายของคำว่า "การศึกษา" เท่านั้น ส่วนข้ออื่นๆ อาจห้พิจารณาเอาได้จกตารางคำอธิบาย ๒ ตาราง ซึ่งอยู่ในหน้าถัดไป

คำอธิบายข้อที่ ๑ ได้แก่เรื่อง ความหมายของ

คำว่า "การศึกษา" ลักษณะของมนุษย์เรานั้นประกอบด้วยขั้น ๕ และอภุศลมูล ๑ แต่ละคนอาจมีมากบ้างน้อยบ้าง อภุศลมูลนี้เป็นปัญหาบางอย่างยิ่ง ทำให้ไม่อาจจะบรรลุชีวิตที่ดีได้

ดังนั้น เมื่อการศึกษาคือการพัฒนา ก็อาจกำหนดความหมายของคำว่า "การศึกษา" ตามแนวพุทธธรรมได้ดังนี้ กล่าวคือ "การศึกษา คือการพัฒนาขั้น ๕ ซึ่งยังมีอภุศลมูลอยู่ เพื่อว่าอภุศลมูลเหล่านั้นจะได้ออกน้อยลงไป และได้บรรลุถึงชีวิตที่พร้อมเป็นตามควรแก่กรณี" ทั้งนี้โดยจัดให้ผู้เรียนได้ประสบกับสัจจะ ธรรมะและวิชาการต่าง ๆ และได้ปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม และ เหนือสิ่งอื่นไป

ตารางที่ ๑

ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรม

โครงสร้างของปรัชญาการศึกษาอย่างหนึ่งที่มีอยู่เป็นปกติตามแล้ว	หัวข้อธรรมะในพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรมจีน	"ปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรม"ซึ่งได้สร้างขึ้น, และอาจนำไปใช้ได้ในกาณ์กำหนดการศึกษาให้แก่บุคคลทั่ว ๆ ไปที่ยังครองเรือนอยู่ ปรัชญาการศึกษา นี้ เกิดขึ้นโดยนำหัวข้อธรรมะดังกล่าว และความรู้ทางศึกษาศาสตร์ มาร่วมกันประยุกต์ (apply) หรืออนุโลม (Mutatis Mutandis) จนเกิดเป็นปรัชญาการศึกษาขึ้น
๑. ความหมายของคำว่า "การศึกษา" (Meaning of Education)	<ul style="list-style-type: none"> - ขั้น ๕ - อภุศลมูล ๑ } ลักษณะของมนุษย์ <ul style="list-style-type: none"> - นิพพานหรือชีวิตที่ดีที่สุด - อภุศลหรือกิเลส ทำให้ไม่อาจบรรลุถึงนิพพานได้ 	ดังนั้นก็อาจพูดได้ว่า การศึกษาคือการพัฒนาขั้น ๕ ซึ่งยังมีอภุศลมูลอยู่นั้น. เพื่อว่าอภุศลมูล จะได้ออกน้อยลงไป, และได้บรรลุถึงชีวิตที่พร้อมเป็นตามควรแก่กรณี, ทั้งนี้โดยจัดให้ผู้เรียนได้ประสบกับสัจจะ, ธรรมะและวิชาการต่างๆ, และการปฏิบัติที่ดีงาม

<p>๒. ความมุ่งหมายของการศึกษา (Aims of Education)</p>	<p>นิพพาน (สภาพของชีวิตที่อุทิศมูลหรืออีกเลศตีบทนดอย่างสิ้นเชิง)</p>	<p>นิพพานคล้ายกับบูรณาการ (integration) อยู่แล้ว ซึ่งหมายถึงสภาพของชีวิตที่มันเย็น เนื่องจากการที่มีเหตุทั้งปวงในชีวิตได้แก่กลมหายไป. หรือหมดไปเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นบูรณาการจึงเป็นจุดหมายปลายทางที่สุดของการศึกษา</p>
<p>๓. แนวนโยบายพื้นฐานของการศึกษาหรือแผนปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้ชีวิตเป็นไปตามความมุ่งหมายของการศึกษาได้ (Educational Policy หรือ Means of Education)</p>	<p>แนวทางปฏิบัติที่เรียกว่า "มรรคมงคล ๘" ซึ่งย่อลงได้เป็น ๓ ข้อ คือ ศีล, สมာธิ, และปัญญา อันเป็นแนวทางที่นำไปสู่นิพพาน อันนับเป็นธรรมะ หรือ จริยธรรมอันสูงสุด</p>	<p>อนุโลมได้ว่า แนวนโยบายพื้นฐาน ๓ ประการของการศึกษาได้แก่ การศึกษาดนเอง, การศึกษาสิ่งแวดล้อม, และการศึกษาจริยธรรม จริยธรรมย่อมช่วยให้อันตรกิริยา (interaction) ระหว่างตัวเราเองและสิ่งแวดล้อมของเราได้เป็นไปในทางที่สงบ และร่มเย็น ทั้งนี้โดยที่จริยธรรมช่วยให้โอกาส มูลได้ลดน้อยถอยไป แนวทางทั้ง ๓ ประการนี้เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่บูรณาการ ดังนั้นการ ดังนั้นการศึกษาที่ละเลยเรื่องจริยธรรม จึงเป็นการศึกษาที่ไม่เหมาะสมยิ่ง</p>
<p>๔. วิธีการของการศึกษา (Method of Education)</p>	<p>- อริยสัง ๘ - กิจในอริยสัง ๘ หรือที่เรียกว่า "กัจจายณ"</p>	<p>เอา ขึ้นตอนทั้ง ๘ ของอริยสัง ๘, และข้อความของกัจจายณ มาประยุกต์ใช้เป็นวิธีสอน เรียกชื่อว่า "วิธีสอนตามขั้นทั้ง ๘ ของอริยสัง" จะสังเกตเห็นว่าวิธีการของกัจจายณ นั้น ใกล้เคียงกับวิธีการแก้ปัญหา (Problem-Solving) มาก จึงทำให้ประยุกต์ หรืออนุโลมใช้ได้โดยสะดวก ตลอดจนอาจใช้เป็นวิธีตัดสินใจ (Decision-Making) ได้ด้วย</p>

ตารางที่ ๒

วิธีสอนตามขั้นทั้ง ๔ ของอริยสัจ

สังขญาณ	กัจจนญาณ (หรือสิ่งที่จะต้องกระทำเกี่ยวกับอริยสัจ) คำอธิบายในชื่อนี้คัดมาจาก "พจนานุกรมพุทธศาสตร์" ของพระวราชมุนี (ประยูรย์ ปยุตโต), กรมการศาสนา, ๒๕๑๐ แต่ที่วงเล็บไว้เป็นของฐึเขียนเอง	การประยุกต์กัจจนญาณเป็นวิธีสอนตามขั้นทั้ง ๔ ของอริยสัจ (Mutatis Mutandis หรืออนุโลมตามขั้นของวิธีวิทยาศาสตร์, หรือวิธีการแห่งปัญญา)
๑. ทุขข์	๑. ปริญา การศึกษาให้รู้ ให้เข้าใจชัดตามสภาพที่เป็นจริง ได้แก่ การทำความเข้าใจ และ กำหนดขอบเขตของปัญหา หรือ ความทุกข์ (นั่นคืออนุโลมได้ว่า: ต้องกำหนดปัญหาให้ชัดเจน)	๑. ขึ้นกำหนดคริญา (หรือขั้นทุกข์) - ศึกษาปัญหา กำหนดขอบเขตของปัญหาที่จะดำเนินการแก้
๒. สมุทัย	๒. ปหานะ กำจัด, ทำให้หมดสิ้นไป, ได้แก่การแก้ไข กำจัด ต้นตอของปัญหา คือการกำจัด ค้นหาให้สิ้นไป (นั่นคืออนุโลมได้ว่า: ในการจะกำจัดปัญหานั้น จะต้องกำจัดที่สาเหตุ)	๒. ขึ้นตั้งสมมุติฐาน (หรือขั้นสมุทัย) - พิจารณาสาเหตุของปัญหา - จะต้องแก้ปัญหที่สาเหตุของปัญหา หรือที่ต้นตอของปัญหา - ดังนั้นพยายามกำหนดว่า อาจจะกระทำอะไร, ได้บ้างหลายๆ อย่าง เพื่อแก้ปัญหที่ตรงสาเหตุ)
๓. นิโรธ	๓. สังนิทริยา การทำให้แจ้งคือ เข้าถึงหรือบรรลุ, การบรรลุจุดหมายที่ต้องการ, ได้แก่เข้าถึงภาวะที่ปราศจากปัญหา, แจ้งในวิธีการที่จะกำจัดปัญหา หรือทุกข์ (นั่นคืออนุโลมได้ว่า: ในการกำจัดปัญหานั้นจะต้องใช้วิธีการ, จะต้องกระทำ)	๓. ขึ้นการทดลองและเก็บข้อมูล (หรือขั้นนิโรธ) - กระทำด้วยตนเอง, ทดลองใช้วิธีการต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้แล้วในขั้นที่ ๒ - ทดลองได้ผลประการใด ก็ให้บันทึกไว้เรียกว่า ข้อมูล

๔. มรรค	๕. ภาวนา กระทำตามวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย, ได้แก่การลงมือแก้ไขปัญหาคตามแนวทางของข้อปฏิบัติ, เพื่อจะได้บรรลุถึงความดับทุกข์ (นั่นก็คืออนุโลมสรุปแนวทางที่ควรปฏิบัติในเมื่อได้รู้แจ้งแล้ว, และลงมือปฏิบัติอย่างเต็มที่)	๕. ขึ้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (หรือขั้นมรรค) - วิเคราะห์หรือเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้ในข้อ ๓ จนเห็นว่าทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาที่กำหนดในข้อ ๑ นั้นได้ - สรุปการกระทำที่ได้ผลไว้เป็นแนวทาง (มรรค) เพื่อปฏิบัติ, แล้วลงมือปฏิบัติอย่างเต็มที่ตามแนวทางนั้น
---------	--	--

จากตารางทั้ง ๒ นี้ เป็นอันว่าเราอาจสร้างปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรมขั้นได้แล้ว ตามแบบที่สถาน (Normative) ส่วนตามแบบคาดเดา (Speculative) และแบบวิเคราะห์ (Analytical) นั้น ก็ขอสนับสนุนและส่งเสริมให้ศึกษา และเขียนกันอย่างกว้างขวาง, เพื่อว่าปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรม หรือตามแนวของปัญญา ซึ่งเป็นของสังคมไทยเราเองนั้น จะได้เป็นที่เข้าใจกันอย่างกว้างขวาง และตั้งอยู่อย่างมั่นคงถาวรในประเทศของเรา

สาโรช บัวศรี